

LAVOTTA, A MAGA IDEJÉNEK ORFEUSA

A verbunkos-szerző, hegedűvirtuóz, az első színházi karmester, házitanító Lavotta János a halotti anyakönyvi bejegyzés szerint 1820. augusztus 11-én – a Bécsben megjelenő Magyar Kurír tudósítása szerint 10-én – 56 éves korában, Tállyán hunyt el. A síremlék déli oldalán a gúla alatti négyszög talapzaton olvasható: *Itt nyugszik a maga idejének Orfeussa*”. A magyar zenetörténet, a nevével viselő alapítvány, kamarazenekar, művészeti iskola Sátoraljaújhelyen Lavotta János halálának bicentenáriuma emlékezik 2020-ban. A Lavotta Emlékév – a kerek évfordulók sorában nem először – méltó keretet és tartalmat biztosít a színvonalas és sokrétű megemlékezéseknek. A létrehozott Lavotta Emlékbizottság tagjai – az élén Fekete Péter kultúráért felelős államtitkár, valamint Dr. Vashegyi György, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke fővédnökségével – segítik az országos szakmai programokat s öröködnék azok színvonalas megvalósításán. Az emlékbizottság tagjai nem titkoltan azok a médiák is, akik műsorfolyamot, valamint megjelenést szántak a bicentenáriumi megemlékezéseknek. A regionális Zemplén Televízió, valamint az Európa Rádió a verbunkos-szerző kutatójával történt beszélgetés során, bőséges Lavotta-szerzemény kíséretében, sokrétű tevékenységét hat részben már részletesen bemutatta. Örvendetes, hogy Becze Szilvia, a Bartók Rádió évfordulós műsorainak kiemelt szerkesztő-műsorvezetője két adást is szentelt – benne a Lavotta János Kamarazenekar verbunkos felvételeivel – Lavotta János emlékének. Néhány írott sajtó – mint a PARLANDO online kiadása, a Magyar Kodály Társaság HÍREK periodikája, a NAPÚT – szintén közöl majd emlékező írásokat.

Lavotta János síremléke Tállyán

Lavotta János nemzetsége

A nemesi család eredetének teljes körű felkutatását az elmúlt években Dr. Csáky Imre¹ címertörténésznek köszönheti a zenetudomány. Kutatásai során arra a megállapításra jutott, hogy a Lavotta család egy nemzetségből származott a Kabzán és Kosztura családokkal. Közös őse a magyar király szolgálatában álló kevélyházi Kevély Benedek vitéz, aki birtokadományban részesült az akkor Zólyom vármegyéhez tartozó – később Liptó vármegye néven önállósodott területen. Az ősi nemzetségi birtok a XII–XIII. században eredetileg Kewel-ként említett szász eredetű helység, amely már akkor magyar helységnevek között szerepelt Kevély megnevezéssel. A nemzetség közös őseit – akit az ősi birtok után kevélyházi Kevély Benedeknek neveztek, már bizonyítottan Kevély birtokosaként említették. Fia, Kevélyházy József, 1361-ben szerepelt az írott forrásokban. 1456-ban V. (Habsburg) László király (1440–1457) Izsépfalván (Liptószentmiklós és Rózsahegy között fekszik, ma: Izipovce – Szlovákia) új birtokot adományozott a család György nevű tagjának, aki 1470-től a Lavotta (Lavotha)

¹ Dr. Csáky Imre (PhD) honvéd alezredes címertörténész, a Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja, a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Honvédség címertörténész főtisztje

családi nevet viselte, így a leszármazottak teljes megnevezése izsépfalvi és kevélyházi Lavottára változott. A Lavotta család genealógiai szempontból két ágra, az úgynevezett Zólyom vármegyei ágra és az Árva vármegyei ágra osztható fel. Tagjai évszázadok során számos nemességigazolással bizonyították származásukat. 1755-ben Lavotta (Lavotha) Mátyás az Árva vármegyében található Medzihradne helységben (szlovák falu Alsókubin mellett, ma: Medzihradné) nemesi telekadományban részesült, így a család ma is élő leszármazottai az Árva vármegyei ágat megalapító birtokadományos Lavotta Mátyástól származnak. A család legismertebb tagja, Lavotta (II.) János, a magyar zeneművészet kiválósága, 1764-ben született

Lavotta család nemesi címere

Pozsony vármegyében, Pusztafödemesen (ennek ellenére a Zólyom vármegyei ághoz tartozott).

A birtokok és gyökerek Liptó és Árva vármegyékhez kötötték a családot, azonban az édesapa Lavotta János – aki a Pozsonyban székelő Magyar Királyi Helytartótanács úrbéri számvevőségi irodaigazgatója volt, maga is zenekedvelő – a szomszédos Pozsony vármegyében, Pusztafödemesen telepedett le birtokos nemesként, így a hegedűművész Lavotta születése és gyermekévei is e vármegyéhez kötődtek. Édesanyja Szvetenyey Klára, akinek három gyermeke született, mindhárom Pusztafödemesen: az első József 1759-ben, Anna Mária 1760-ban, majd négy évre rá János, a verbunkos-szerző. Lavotta János 9 éves, amikor édesanyja meghalt. Édesapja 1775-ben ismét megnősült: az új feleség is nemesi vér, a

Bars vármegyei Néver helységből (ma: Neverice) származó néveri Névery Katalin, akitől a hegedűvirtuóz két féltestvére, 1776-ban Júlia, majd 1784-ben Ferenc születtek.

A verbunkos-szerző és hegedűvirtuóz

Első életrajzírója, Bernát Mihály szerint Lavotta 1786-ban fogott hozzá „számokra venni tüzes fantáziáinak különb-különbféle ízlésbeli talpkövekre állított írásbeli csomóit”,² 1811-ben a 98. számnál, 1818 tavaszán pedig a 120. opusznál tartott. Lavottánál tehát legkevesebb 120 művével számolhatunk, melyek nagy részét – 65 opuszt – 1786 és 1797 között komponálta. Legjelentősebb forrása Lavotta műveinek az a kézirat-együttes, amely 1872-ben egy tömbben került a Nemzeti Zenede birtokába. Közöttük is Lavotta verbunkosainak ez idő szerint legteljesebb és terjedelmesebb forrása a *Válogatott magyar nóták* 18 darabból álló sorozata, amelyet – Domokos Mária feltételezése szerint – a szerző korábban írt verbunkosaiból reprezentatív válogatásnak szánhatta, s ezért nem látta el opusz számmal. Itt kell említést tennünk a 18. darabról, Lavotta legnépszerűbb verbunkos művéről, a „Homoródi” nótáról. Az igen szép Lassú magyar – különböző letétekben – összesen tizenegy múlt századi forrásban fordul elő, sőt – Pablo Sarasate Cigánydalok című műve révén, sajnálatosan szerzői megjelölés nélkül – még nemzetközi hírnévre is szert tett.

Monostori Viktória rézkarca Lavottáról

² Bernát Mihály: A híres virtuózus s dilettant hegedűs Lavotta János életének leírása. 1818. Kézirat.

Szigetvár ostroma zongora átirata

A művek között a vonós kamarazene változatos, a kor divatos táncmuzsikájával találkozunk: verbunk, menüett, polonéz, kontratánc, ländler, tedesca, valamint figyelemre méltóak valószínűleg pedagógiai céllal írt darabjai, mint pl. a nehézségi sorrendbe állított 14 *Könnyű hegedűduó*, 6 *Duetto Hungarica*, 10 *Ländler*, vagy a 17 *Kürtduó*. Külön fejezetet alkotnak programzenéi: *Szigetvár ostroma*, *Nota Insurrectionalis Hungarica* (op.66), *A vadászat* (op.119), *Az Égi Háború* (op.120). Kiemelendő közülük az „eredeti magyar ábránd” műfaji megjelölésű, öt tételes – Tanácskozás, Ostromzaj, Végbúcsú, Ima, Harctérre rohanás – *Szigetvár ostroma*, amely eredetileg színpadi kísérőzenének készült. Kézirata eddig nem került elő, a művet Kirch János 1843-ban kiadott zongora-átiratából ismerjük.³

Megállapíthatjuk, hogy Lavotta Jánost a 2-3-4 vonóhangszerre írt darabjaival, pedagógiai céllal írt műveivel, amelyek persze szolgálhattak házi muzsikálás céljával is, nemcsak a vonós kamarazene-, hanem többszakaszos magyar táncaival – az ábrándtól a két-három tagú formáig – a magyar zene megújítói között méltán tartjuk számon. Lavotta jelentőségét a magyar zene fejlődése szempontjából Hubay Jenő abban látta, hogy „*Lavotta több egy láncszemnél, ő valóságos kapocs a múlt és jelen között. (...) Ha Lavotta a magyar zenét nem vitte volna jó nagy lépéssel előre, úgy később a Bánk bán sem íródott volna. Erkel Ferenc ismerte Lavotta zenéjét. A nagy magyar zeneszerző műveiben nem egyszer felragyog, felcsillog egy-egy Lavotta-dallam vagy motívum, persze nagyszerű kidolgozásban, fényes hangszerezéssel Utalok Bánk bán 2-ik felvonásának Tiborc és Bánk közötti jelenetére. (...) Nem törődve az élet nagy küzdelmeivel s csakis szíve sugallatára hallgatva énekelt s ontotta szebbnél-szebb dalait, mint tavasszal a csalóány... Milyen tűzről pattant magyarság van az ő tánczenéjében! Mennyi eredetiség, mennyi szív, mennyi változatosság!*”⁴

A gyermek Lavotta „*hajlandósága a muzsika iránt 10 esztendő korában ütött ki, lángot kapván atyjától, ki maga is egyike vala az ügyesebb violinistáknak. Titokban tanula egy-két nótát s atyja megsejdvén azt, ötlet Cardinal Batthányi egyik híres muzsikusanak keze alá eresztette.*”⁵ Zistler József pozsonyi hegedűművészt, Batthyány József hercegprímás, esztergomi érsek zenekarának vezetőjét nevezhetjük tehát Lavotta első mesterének. Az eredményes hangszer tanulást nagyban elősegítette az a körülmény, hogy az ifjú Lavotta Pozsonyban kezdett el iskolába járni, s zenekedvelő apja gondoskodhatott fiának zenei oktatásáról. Később tanítói: a már öreg Sabodi Bonaventura, Hosszú Ferenc,⁶ valamint – 1783-ban bekövetkezett haláláig – Glantz György katonakarmester, a Károlyi-ezred fúvósainak karnagya. Ekkor már jó ideje a nagyszombati híres, az akkor több mint két évszázados múltra visszatekintő jezsuita iskolában tanul. Azonban nemcsak hegedül, a konviktusban már papírra veti első szerzeményét Rhetorica

³ A darab a Lavotta János Kamarazenekar Magyar Verbunkos Zene sorozatának 10. CD-jén (2017) Dombóvári János kamarazenekari átiratában hallható.

⁴ Hubay Jenő: Lavotta János emlékezete. Lavotta János halálának 100. évfordulója alkalmából kiadja a Területvédő Liga. Szerkesztette: Markó Miklós 1920. 14

⁵ Dombóvári János: Pusztafedémestől Tállyáig. Monográfia Lavotta Jánosról. Miskolc, Szent Maximilian, 1994
A szerző a monográfiában közli Szemere Pál feljegyzését (Szemere-tár III. kötet 80. Ráday Gyűjtemény). 58

⁶ Keglevich Zsigmond nagyszombati kanonok komornyikja

címmel, amely egyelőre máig ismeretlen a kutatók számára. Olyannyira eredményes volt az első stúdium, hogy Lavottát „a közvélekedés ifjabb Zistlernek is nevezte.”⁷

Szervita kolostor Fraknóvárallyán

térképre nézünk, s ebben a mintegy 50 kilométeres körzetben Lavotta közel fél éven át tartó mozgását követjük, nagyon is hihetőnek tűnik szándéka. Bár megjegyezzük, J. Haydn zenekarában, ebben az időben egyetlen magyar származású muzsikussal sem játszott...

Szerzőség és elő-adóművészet elválaszthatatlanul kapcsolódik össze Lavotta munkásságában. Hiszen ki tudná megmondani az általunk számba vett művekről: előbb hegedűjén szólaltatta-e meg Lavotta,

s utána jegyezte le azokat, vagy történhetett netán fordítva is? Persze nem lehet teljesen kizárni az utóbbit sem, de nem valószínű, hogy Lavotta „kottából” (a lejegyzés elsőbbségét értve ez alatt) játszott volna darabjait. Biharinál pedig mindez szóba sem jöhet, mivel ő maga nemigen ismerte a hangjegyeket, s szerzeményeit is mások jegyezték le. Már csak azért sem valószínű a fordított sorrend, mert a verbunkos előadói stílusában, mint tudjuk, kiemelt szerepe volt a rögtönzésnek is. Éppen ezért hallatlan figyelemre és önfegyelemre volt szükség a művek letisztázásához. Ebben Lavotta – mint láttuk azt kéziratainál – jó példával járt elől. Azonban aligha véletlen az, hogy a verbunkos hőskorának kiemelkedő zeneszerzői – mint Lavotta, Csermák, Bihari, majd később Rózsavölgyi – egyúttal kiváló hangszeres előadók is voltak. A kölcsönhatás szerző és hegedűjátékos között tehát nyilvánvaló.

Nézzük most már tisztán elő-adóművészetüket, amelyet a kortársak és a zenekutatók különböző jelzőkkel illettek. A három egysorsú muzsikust legtöbbször (pl. Szabolcsi is) „virtuóz-triász”-ként emlegetik a „virtuóz Lavotta” szókapcsolatról pedig Csokonai, Kölcsey írásaiban olvashatunk, de nevezték Lavottát „magyar Orfeus”-nak is.

Vajon miben állt virtuozitásuk, s milyen követelményeket állíthatott hegedűvirtuózaink elé koruk-, a 18-19. századforduló hallgatósága? A bécsi klasszikus mesterek ekkorra már rég megkomponálták hegedűversenyeiket (Beethoven is befejezte 1806-ban). Ezek valamelyikének előadása támpontul szolgálhatna virtuozitásuk megítélésében. Nincs adatunk arról, hogy a triász tagjai közül valaki is játszott volna e hegedűversenyek közül, noha tudjuk, hogy Lavotta és Csermák gyakori szereplői voltak az un. muzsikai akadémiáknak. Azonban hegedűjátékukat

Sopronbánfalva pálos-karmelita kolostora

⁷ Szilágyi Sándor: Lavotta János, a kor és az ember. Bp.1930. 44.

⁸ V. herceg galántai Esterházy Miklós József (Bécs, 1714. december 18. – Bécs, 1790. szeptember 28.) az Esterházy család, fraknói ágából származó galántai gróf, császári és királyi tábornok, a fertődi kastély építtetője.

hiába is próbáljuk e klasszikus versenyművekkel mérni, virtuozitásuk jellegét, színvonalát máshol kell keressük, mégpedig a verbunkos muzsika előadói stílusában.

Ez teljesen más közeg, amelyben a hegedülés módjának, körülményeknek, sőt, magának a hangszernek is sajátos helye, szerepe van. Sajnos, Lavotta hangszerkezelésének – konkrét és hiteles adatok, leírások hiányában – csak hézagos jellemzését adhatjuk. Ezek jó része is elsősorban a játék hangulatát, hatását s körülményeit ragadja meg. Mint pl. Erdélyi Jánosé, aki szerint Lavotta hegedülése „*a legmélyebb komoly és fájó indulatokat szaggatta föl a lélekben*”.⁹ S amelynek azonban nem is akármikor fogott neki. Patay nem is titkolja abbéli sajnálkozását, miszerint „*Kár, hogy igen ritkán lehetett úgy kedvbe hozni, hogy fantáziát játsszék mások előtt (mit magában gyakran tett), – csak ismerős, általa kedvelt társaságban; (...) – általában kárhoztatták ezért, mert mindig igen sokat kérte magát a játszásra*”. Pedig „*ha a palotás-zene legfőbb mestere Csermák, úgy a fantáziában utolérhetetlen volt Lavotta*”.¹⁰ Ábrányi azt találja lényegesnek Lavotta virtuozításában, hogy amikor „*ő maga játszotta ábrándos, szeszélyes szerzeményeit, azokba sok olyan mellékes sajátságot tudott önteni, melyeket aztán se le nem írt, se nem tudta más utána játszani, s ebben magasult ki az ő általános akkori nimbusa*”.¹¹ Lavotta fiatalkori játékaról néhány érdekes jellemzéssel Bernát Mihály is szolgál. Még 16 esztendőskorában történt, „*híres muzsikusok között Bécsben*”, amikor „*nagy méltóságot bámulva bámulták az ő szapora ujjakkal ruházott virtuosa kezeit, úgyhogy első látásra akármely nehéz, mesterséges és új darabokat úgy játszott kótákból hegedűjén, mintha azon munkákat már régen látta s gyakorlotta volna az előtt*”.¹² Egy másik alkalommal – ez Lavotta joghallgató korából származik – este 6 órára hirdetett muzsikai akadémián „*lordok és különféle rangú és számu uraságok gyülekezete között mély figyelemmel hallgatják az ujjak mesterséges vetélkedéséből eredt andalító hangokat az akkoriba szinte 22 esztendőskorú Lavottától*”.¹³

Ismeretlen festő: Lavotta János

Már korábban rámutattunk arra, hogy zeneszerzés és előadó-művészet mily kölcsönhatású Lavotta tevékenységében. Az iménti jellemzések után próbáljunk meg hegedűjátékához ezúttal a művek felől közelíteni. Ugyanis feltételezhetjük azt, hogy – a pedagógiai célú műveket leszámítva – olyan nehézségi fokú darabokat igyekezett írni, amelyeket valóban – különösebb gyakorlás nélkül is – virtuóz könnyedséggel játszhatott. A kéziratokból annyi megállapítható, hogy hangszerén technikailag több mindent tudhatott, – a díszítések, futamszerű harmóniai felbontások, spiccatok, akkordjáték, kettősfogás, a kadenciaszerű játékmód pl. a *Végbúcsú* című tételben, mind-mind megtalálhatók műveiben – amely alapján semmiképpen sem túlzóak a Lavotta hegedűjátékát minősítő fenti jelzők.

S ha mindez ráadásul egy mély, szenvedélyes előadásmóddal-, szép, érzéki hegedűhanggal párosult, megérthetjük a kortársak lelkesedését. Azonban nem von le semmit Lavotta előadó-művészetének értékéből, jelentőségéből, – és ez vonatkozik a virtuoz-triász többi tagjára is – amikor arra emlékeztetünk, hogy mindezek a megállapítások elsősorban

⁹ Legány Dezső: A magyar zene krónikája. Bp., 1962. Erdélyi János: Lavotta életrajza. 66

¹⁰ Mátray Gábor: A Muzsikának Közönséges Története és egyéb írások. Magvető 1984. 329

¹¹ Ábrányi Kornél: A magyar zene a 19-ik században. Bp. 1900. 29

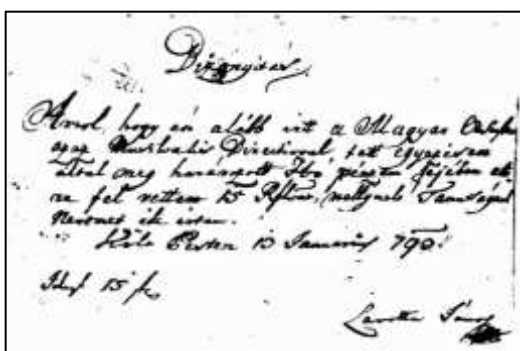
¹² Bernát Mihály kéziratos életrajza Lavottáról. 1818. Tiszafüred. Legány Dezső: A magyar zene krónikája. Bp., 1962. 170

¹³ Uo. 170

a verbunkos-zene előadói stílusának keretei között érvényesek. Minden más összehasonlítás csak bonyolítaná Lavotta, Bihari, Csermák és Rózsavölgyi hegedűművészetének megítélését.

Az első színházi karmester

Kazinczy saját lapjában, az Orpheusban¹⁴ 1790 februárjában vetette fel annak gondolatát, hogy tartsanak magyar színelőadásokat a Budán összeülő országgyűlés alkalmával, s hozzá is fogott a terv végrehajtásához. A Pesten tartózkodó Lavotta 1791 márciusa után már – a magyar színügynek szintén elkötelezett – gróf Zichy Károly országbíró fiainak nevelője. A kor szokását követve a közönség szórakoztatására a nyitózene és a felvonásközi muzsika (hangszervirtuózok felléptetésével) kezdettől fogva dívott, amelyet alkalmanként fizetett zenészek láttak el. Az elő- és felvonásközi hangversenyezés bevett szokását rögzítette a „játékszíni alkotmány” is, amikor a színmester feladatául szabta: „*mihelyt a Muzsika megkezdődik, azt azonnal az öltöző szobában megjelentse.*”¹⁵ Mivel Lavotta 1786 óta maga is részese „muzsikai akadémiáknak”, kapcsolata a pest-budai színtársulattal nem volt új keletű, ezért magától értetődő volt, hogy a Magyar Színjátszó Társaság igen küzdelmes megszervezése után a zenei vezető szerep Lavottának jutott. A *Tisztség eladás* című érzékeny játék színlapja arról tájékoztat, hogy „*a muzsika igazgatását már régen különös talentomairól esméretes Lavota úr vállalván magára, oly állapotban teszi a muzsikát, hogy nemcsak válogatott szimfóniákkal, hanem nemzeti magyar táncnótákkal is gyönyörködtesse az érdeemes Nézőket.*”¹⁶

Bizonyítás járandóságának átvételéről

Lavotta oly elismert zeneművész volt, hogy a színházi vezetés 1793. január elején a tíz állandó tagból, valamint alkalmanként katonai, ill. német színházi zenészekkel kiegészülő zenekara karmesterének és zenei vezetőjének szerződteti. Azonban „*Lényének rapszodikus mivolta, művészetének csak szólójátékra való berendezettsége, nem tették alkalmassá a karmester fegyelmező, tanító szerepére. Itteni működését alighanem az 1793. március 22-én tartott Muzsikális Akadémiával, mint búcsúfelléptével fejezte be. E*

hangversenyen a városi kir. színházak első hegedűsének, Schülder Józsefnek vezetése alatt húsz főből álló zenekar működött közre. Lavotta volt a szólista...”¹⁷

Más módon ugyan, de továbbra is megmaradt kapcsolata a magyar színjátszókkal. Négy hónappal a búcsúfellépése után kísérezénét írt Clemens Friedrich Werthes Zrínyi-darabjához, melyet a társulat Zrínyi Miklós: avagy Sziget várának veszedelme címmel hat alkalommal adott elő. Az egyik előadásról a Bécsi Magyar Merkurius pesti tudósítója részletesen beszámolt: „*Pestről 5-dik Aprilisbann, Tegnap jádszotta a Nemzeti Jádszó-Társaság Pesten a Zrínyi Miklós vagy is a Szigeth Várának veszedelme nevű vitézi szomorú játékot 3 felvonásokbann – Vertess Professor Urnak szerzése után Csépán István Úr fordítása szerént. Az az eleven képe Vitéz Magyar Őseinknek, az a meg rettenthetetlen bátorság, az a Hazának és Királynak buzgó szeretet, az a valóságos Virtus és dicsősségre való vágyódás, melly ezenn játékbann a hiteles Históriákból kiválogatva, ezenn halhatatlan emlékezetű mind a két Nemen lévő Eleinkre nézve*

¹⁴ Magyar irodalom története III-IV. Budapest, 1965. 11

¹⁵ Keszi Imre: Pest-Buda. Bp.1973. 14

¹⁶ Isoz Kálmán: Buda és Pest zenei művelődése. Bp. 1926. 142

¹⁷ Uo. 196-197

*ki-tündöklött, elevenítette az igaz Magyar sziveket. – Nevezetesen Sehy Úr, aki Zrínyi Miklósnak személyét vitte, a többek közt a köz-kedvezést elnyerte. (...) Nagy díszére volt a Darabnak Lavota Úr által a régi Időkhöz szabott igaz Magyar izlésű újonnan szerzett, vért pezsdítő Magyar Muzsika.*¹⁸ A Zrínyi Miklós zenés játékot 1793. augusztus 20. és 1796. január 22. között öt alkalommal adták elő.

Az első pest-budai magyar színtársulat működtetése, fenntartása kellő támogatás és állandó közönség hiányában egy idő után megoldhatatlan feladatot jelentett a színház vezetése számára. Ugyan az eladósodott társulat megsegítésére 1796-ban Lavotta hangversenyt ad, azonban a színház megszűnését, az együttes szétesését már senki és semmi nem tudta megakadályozni.

Lavotta 1797 és 1800 között – szerzői kézírataira írt keltezés szerint nemesi családok tagjait részesítette hangszeroktatásban – Miskolcon tartózkodott, s hogy egyes állítások szerint részt vett volna a Redut Színház munkájában is, ezt eddig semmilyen forrás nem igazolta. Ellenben 1801-ben Kolozsvárra is Lavottát hívják a Wesselényi Miklós báró által pártfogolt színház zenei vezetőjének. A század elején Kolozsvár főúri házainak zenei életét jórészt idegen származású, többé-kevésbé megmagyarosodott zenemesterek irányítják. A kincses város legrégebbi zenei társaságát, a *Sotiestas musicalis*-t csak említésből ismerjük: 1802-ben Haber, Lavotta, Seltzer és Krausz szerepelnek tagjai között. Ebből következtetjük, hogy az egyesület főleg hivatásos zenészekből állt.

A mecénás kezdeményezésére elkészült „*Az erdélyi magyar játszószín constitutioja*”, melyet 1803. augusztus 8-án a zsidó kastélyban olvasták fel. A szabályzat a játékszín hasznát a nevelésben látja, melyre „*a jó példák szolgálhatnak eszközül és minél tisztábbak és nemesebbek ezek, annál egyenesebben vezetik a szívet a megnevelésre és annál rövidebb úton világosítják az elmét*”.¹⁹ Külön fejezet szól a director, a muzsika-mester s a játszó tagok jogairól és kötelezettségeiről, valamint az igazgatás anyagi részére vonatkozó rendelkezésekről. A szabályzat második fejezete „*A muzsika mesterre vagy orgester directorra*” nézve hat pontban sorolja fel teendőit. Eszerint a színészeket naponta két órát kell zenére, énekre tanítani, és félévenként egy új operát vagy énekes játékot kell készítenie. Pontos tájékoztatást kapunk Lavotta működéséről egy Wesselényinek a társulat helyzetéről, a bérleti bevételekről szóló levél írójától: „*A muzsika a Lavota directioja alatt sokkal jobb, s megnyerte a publikum kedvét. Nagy fogyatkozása a zenekarnak, hogy nincs violon hangszerük, most hozatott egyet Bécsből, 8 arany az ára, s Kapdebo kereskedő, ki felmegy Bécsbe, le fogja hozni. Hogy Lavota igen derék muzsikus s jól viseli magát, de hogy ezután is meg ne hibázzék, egy öccsét taníttatja zenére, s ezért neki asztalt ad.*”²⁰

Báró Wesselényi Miklós

A mecénás kezdeményezésére elkészült „*Az erdélyi magyar játszószín constitutioja*”, melyet 1803. augusztus 8-án a zsidó kastélyban olvasták fel. A szabályzat a játékszín hasznát a nevelésben látja, melyre „*a jó példák szolgálhatnak eszközül és minél tisztábbak és nemesebbek ezek, annál egyenesebben vezetik a szívet a megnevelésre és annál rövidebb úton világosítják az elmét*”.¹⁹ Külön fejezet szól a director, a muzsika-mester s a játszó tagok jogairól és kötelezettségeiről, valamint az igazgatás anyagi részére vonatkozó rendelkezésekről. A szabályzat második fejezete „*A muzsika mesterre vagy orgester directorra*” nézve hat pontban sorolja fel teendőit. Eszerint a színészeket naponta két órát kell zenére, énekre tanítani, és félévenként egy új operát vagy énekes játékot kell készítenie. Pontos tájékoztatást kapunk Lavotta működéséről egy Wesselényinek a társulat helyzetéről, a bérleti bevételekről szóló levél írójától: „*A muzsika a Lavota directioja alatt sokkal jobb, s megnyerte a publikum kedvét. Nagy fogyatkozása a zenekarnak, hogy nincs violon hangszerük, most hozatott egyet Bécsből, 8 arany az ára, s Kapdebo kereskedő, ki felmegy Bécsbe, le fogja hozni. Hogy Lavota igen derék muzsikus s jól viseli magát, de hogy ezután is meg ne hibázzék, egy öccsét taníttatja zenére, s ezért neki asztalt ad.*”²⁰

Mindenesetre a kolozsvári színjátszás első, legszebb színházi korszakából kiveszi a részét Lavotta János is. A társulat sokat és sokfélét – főleg a közönség körében kedvelt énekes játékot – játszott. Lavotta karmestersége idején négy új darabot mutattak be: „*Kótsitól A kontraktus és A tündérek* (ez utóbbi Haydn Teremtés és Évszakok című oratóriumából kölcsönzött zenével), Dittersdorftól *Az égi háború* vagy *Az oskolamester quasi doktor*, Hennebergtől *A csörgő sapka*...”²¹ Ez idő alatt az anyagi sikert is jelentő tájolás során a társulat előfordult

¹⁸ Domokos Mária: Lavotta János. Magyar zeneszerzők 6. Mágus Kiadó Bp. 1999. 9

¹⁹ Ferenci A kolozsvári színház és színház története. Kolozsvár 1897. 117

²⁰ Domokos Mária: Lavotta János. Magyar zeneszerzők 6. Mágus Kiadó Bp. 1999. 9-10

²¹ Legány Dezső: A magyar zene krónikája. Bp., 1962. 485

Nagyváradon, Zsibón, Marosvásárhelyen, Debrecenben, Szegeden, sőt Miskolcon és Tokajban is, ahol nem ritkán a bálók alkalmával Lavottának a zenekart is vezetnie kellett.

A kolozsvári korszak lezárultával Lavottának még egy színházi közreműködéséről tudunk. 1810-től Losonc város szállodájában – Farkas Károly igazgatása alatt összetoborzott, s február 17-én megnyílt – magyar játékszínnek a közönség nemes szórakoztatása mellett más célja is volt, mint például a szegények, betegek segítése.

Annak ellenére, hogy a megnyitó előtt Farkas Károly elhunyt, mégis az ő farsangi vígjátékával kezdtek, s előadásukat Farkas más eredeti vagy magyarra fordított darabjaival folytatták.²² Műsorra kerültek „énekes játékok is egy fő rendű hazafi, az már ösméretes Lavotta úr igazgatásuk után” – írta a Hazai és Külföldi Tudósítások – *kik egészen új szerzeményekkel gyarapították ez alkalmatossággal is a magyar muzsikát*”.

Lavotta 1792-től, mintegy tizennyolc éven át nyomon követhető előfordulásai Pest-Budán kívül Kolozsváron, Losoncon, valamint a vendéjátékok színhelyein, azt jelzik, hogy többnyire a zenés színjátszás közelében zajlott. Hol karmesterként, hol pedig hegedűvirtuózként mentette, szolgálta, erősítette, gazdagította a magyar verbunkos zene, valamint a nemzeti színjátszás ügyét. Lavotta színházi tevékenységének időszaka után megállapodott helye többé már nem volt, életének utolsó évtizedét nemesi kúriáknál pedagógiai tevékenysége töltötte ki.

A házitanító

Lavotta harminc éves korára már országosan ismert muzsikos, akit a magyar nemesi családok szívesen láttak vendégül, akár hosszabb ideig is. Haláláig közel húsz kúriában tölt hosszabb-rövidebb időt, elsősorban Kelet-Magyarországon, olyan magyar urak házában, ahol *a zongora, meg a magasabb zenei műveltség eléggé otthonos*”.²³

A nemesi családoknál²⁴ eltöltött idő – leszámítva a színházi éveket – Lavotta életének mintegy felét teszi ki. Komponálása mellett a muzsikai akadémiákon kívül hegedűjátékával e vidéki társadalmi események (bálók, estélyek, házi muzsikálások és egyéb hangászati multságok) alkalmával szerezte a legtöbb elismerést. Amikor pedig hosszabb ideig tartózkodott egy-egy udvarháznál, akkor vendéglátói Lavottát legtöbbször házitanítói feladatokkal is megbízták.

Lavotta János vajon milyen felkészültséggel, elgondolással, módszerrel foghatott neki a tanítványok iskolarendszert nélkülöző oktatásának? E tekintetben hasznos tapasztalatot nyújthattak Lavotta számára is a számos helyen megalakult zenészegetletek. Például kolozsvári színházi éve alatt a Societas Musica tagja volt. Az egyesület szerteágazó feladatai között szerepelt ugyanis a zeneoktatásról való gondoskodás is, amellyel, hogy tagjait hangszeres muzsikálásra szervezte, hangversenyeket rendezett,

²² Legány Dezső: Lavotta és kora. Széphalom 4. Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve 1992. 278

²³ Gróf Hoffmann von Hoffmannsegg nyomán idézi: Szilágyi Sándor: Lavotta János, a kor és az ember. Bp., 1930. 60

²⁴ Lónyai Gábor Ung vármegyei főispánnál (Deregnő), Gyürky István megyei főjegyzőnél (Terenye, Nógrád m.), Papszász József táblabírónál (Tiszafüred, Heves m.), Eördögh Alajosnál (Szabolcs), Almásy Ignác közbirtokosnál (Szöllőske, Zemplén m.), Nánásy András táblabírónál (Tiszafüred, Heves m.), gróf Teleky Imrénél Debrecenben, Szepessy Zsigmondnál (Berente, Borsod m.), az Uray-házban (Beregsurány, Bereg m.), Benkó Jánosnál Nógrádban, Elek Istvánnál (Tiszaszőlős, Heves m.), a Csokonait is vendégül látó Puky Istvánnál (Gesztely, Zemplén m.), valamint a haláláig hű barát Öry Fülöp Sámuelnél Tállyán. Dombóvári János: Pusztafedémestől Tállyáig. Monográfia Lavotta Jánosról. Maximilian Kiadó, Miskolc. 1994. 47-48

szorgalmazta a kottakiadást stb. Ezeket a törekvéseket Lavotta tevékenysége során is fellelhetjük.

Lavotta 33 évesen tehát úgy fogott hozzá zeneoktatói munkájához, hogy már a maga „hegedűiskoláját” megalkotta. Az op. 49-es sorozata címében is árulkodó: *Könnyű duók két hegedűre* címet viseli. Változatos tempójú, ütem-nemű, előadói utasításokkal gazdagon ellátott kis zeneművek ezek, amely fokozatosan halad az egyszerűbbtől a bonyolultabb, a könnyebbtől a nehezebb felé.

Némileg más a helyzet a *Hat magyar duett két hegedűre* címet viselő op. 22-es darabokkal. Ha összehasonlítjuk az előbbi sorozattal, azt tapasztalhatjuk, hogy stílusban, dallamanyagban, formai szerkezetében, technikai feladataiban a „könnyű duóktól” a hat magyar duó mennyire eltérő, kivétel nélkül valamennyi *Tempo di verbunk* feliratú zenemű. A verbunkos stílus szinte valamennyi jegyét megtalálhatjuk benne: a 2/4-es (4/8-os) ütembeosztást, a pontozott-, triola-, szinkópa ritmusokat, a sűrűn előforduló díszítéseket, a minore-maggiore alkalmazását, a „bokázó” zárlatot, valamint Lavotta formai újításait.

Örvendetes fejlemény, hogy Lavotta János születésének 250. évfordulója évében a hegedűduók hozzáférhetővé váltak a hegedűpedagógia résztvevőinek számára is.²⁵ A duók megjelenése lehetővé tette a közel három évtizede folyó Regionális Verbunkos Hangszeres Versenyek sátoraljaújhelyi szervezői számára, hogy 2015-től Lavotta János Hegedűduó Versenyt is meghirdessenek. A hatodik hegedűduó verseny megrendezésére Lavotta János halálának bicentenáriumi évében kerül majd sor.

Nevezhetjük-e a házitánító Lavotta Jánost mai értelemben zenepedagógusnak? Napjaink igényei szerint talán nem, de a maga

korában feltétlenül. Közlékeny ember lévén bőséges időt tölthetett tanítványaival, akikkel – mint a Soós úrfiának ajánlott 6 *Menüett* bizonyítja – bensőséges kapcsolat kialakítására törekedett. Lavotta, mint annyi más területen, ebben is előfutára annak a zenetanár típusnak, aki már intézményes keretek között, egyre gyarapodó módszertani ismeretekkel, megélhetést biztosító fizetésért oktathatta növendékeit. Azonban Lavotta ilyen biztonságot nyújtó körülménnyel még nem rendelkezhetett. Zenetanításának módszerét saját szerzeményeinek felhasználásával alakította ki. Bár rapszodikus természetét a róla szóló írások gyakran felemlégetik, a hegedülést, kottairást napi feladatának tekintette.

Dombóvári János

²⁵ A pedagógiai célú tizennégy „könnyű hegedűduó” (Op. 49.) az Editio Musica Budapest kiadásában jelent meg 2014-ben, míg a hat magyar hegedűduót (Op. 22.) a Neuma Kiadó adta ki. Mindkét kiadvány közreadója Dombóvári János.

